

УДК [1:37.013.73]:140.8

Анатолій ФЕДЬ, Наталія ШАЛАШНА

СВІТОГЛЯДНО-ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ (рецензія на монографію С. Черепанової)¹

В монографії С. Черепанової в аспекті побудови нової освітньої парадигми обстоюється гуманітарно-культуротворча стратегія філософії освіти, порушуються питання самоорганізації людини як суб'єкта культури. Розкривається онтологічний вимір філософії освіти як філософії людини. Розглядаються концепти гуманітарного простору культури і родового самопізнання, мистецтва як способу гармонізації людського буття та гуманітарний стиль мислення. Аналізується український культурний простір через порівняння східної та західної моделей світосприйняття. Такий підхід виявляє широкі можливості реформування української освіти як культурної практики, оскільки дає змогу зорієнтувати її у майбутнє і нації, і світу.

Ключові слова: гуманітарно-культуротворча стратегія, філософія освіти, суб'єкт культури, синергетична методологія освіти, освіта як система, гуманітарний простір культури, родове самопізнання, універсальність людини.

Поява чергової книги відомої дослідниці проблем освіти і культури Світлани Черепанової² знаменує не лише певний підсумок зробленого, а й актуалізацію нової для української науки тематики. Вітчизняним науковцям і педагогам-практикам запропоновано філософську працю, в якій здійснено ґрунтовний аналіз та узагальнення величезного матеріалу, накопиченого в світовій науці про навчання та виховання людини.

Виклики сучасного суспільства, яке називають інформаційним, постіндустріальним, постеконічним тощо, полягають в одночасній потребі індивідуалізації особистості й об'єднанні людей в спільноту на основі їхнього власного вибору, зумовленого об'єктивними умовами. Під спільнотою в сучасному гуманітарному дискурсі розуміється передусім синергетична єдність Всесвіту, природи, суспільства та людини. Цей аспект надзвичайно важливий для побудови нової освітньої парадигми. Адже довгий час, і в традиційній

¹ Черепанова С.О. Філософія освіти. Світоглядно-гуманітарний вимір: людина – наука – культура – мистецтво – стиль мислення. – Л.: Світ, 2011. – 408 с.

² Українська культура: історія і сучасність: навч. посіб.; [за ред. Черепанової С.О.]. – Л., 1994. – 456 с. Іл. (16 співавт.); Українське мистецтво: навч. посіб.: в 3 ч. Іл. – Ч.1. – Л., 2003. – 256 с., Ч.2. – Л., 2004. – 268 с., Ч.3. – Л., 2005. – 268 с.; [ідея проекту, заг. ред., художнє оформлення Черепанової С.О.], (3 співавт.); Черепанова С.О. Філософія родознавства. – К., 2007, 2008. – 460 с. та ін.

християнській філософії і, особливо, в марксистському вченні, людина протиставлялась природі, сприймалась як єдиний мислячий суб'єкт в неживому або неодушевленому середовищі.

Натомість С. Черепанова обстоює «гуманітарно-культуротворчу» стратегію філософії освіти, питання самоорганізації людини як «суб'єкта культури» у відкритому гуманітарному просторі, в системі зв'язків «людина — природа — Всесвіт» (С. 90, 93). Дослідниця прагне переосмислити освітній процес з погляду гуманітаристики, повороту до людини як основоположної риси методологічної культури пізнання та мислення в ситуації постнекласичної філософії, синергетики. Звідси теоретичні підстави розглядати освіту в широкому контексті культуротворчого буття людини й власне освіту як систему в усій повноті її взаємозв'язків.

Пріоритетним методологічним принципом дослідження є сполучення національних традицій філософії освіти із тенденціями оновлення педагогічної діяльності в Україні з позицій гуманітарії, тобто культивування людяності в людині. Йдеться про онтологічний вимір філософії освіти як філософії людини, гуманітарний простір культури і родове самопізнання, мистецтво як спосіб гармонізації людського буття та гуманітарний стиль мислення. В кожному з цих концептів здійснюється глибокий аналіз наявних здобутків вітчизняної та зарубіжної філософії, часто з абсолютно нових позицій. Авторські пошуки приводять до теорії діяльності та ідеї краси як культуротворчого втілення знань, установок, цілей, ідеалів, цінностей, оцінок, загалом уявлень людини про Всесвіт (С. 107). Такий підхід до виховання особистості визначався українською педагогікою провідним від Г. Сковороди до С. Кримського. Відповідна діяльність потребує конституювання індивідуума суб'єктом моральності, що вирішується автором як духовно-ціннісний вектор творчого самоусвідомлення людиною власного життєвого шляху в планетарно-космічному бутті. Однак С. Черепанова слушно застерігає від дилетантизму в застосуванні «ноосферного» підходу. На її думку, справжнє введення людини в космічний час та простір повинно відбуватись не через вихід людини назовні власного «Я», а навпаки, через особистісне творче опанування всієї світобудови. Очевидно, тут раціональний контекст мислення нічим не може зарадити, натомість інтуїтивно-естетичний видається дійсним шляхом культуротворчого осягнення дійсності.

Обґрунтування стратегічною ціллю освітнього процесу саме становлення суб'єкта культури, спонукає автора монографії до глибокого філософського аналізу суб'єктних відношень в освіті й суспільстві загалом.

Надзвичайно цікавим і новим для української науки є спроба дослідниці розглянути буттевість філософії освіти і дискурс влади. Вплив держави на освітній процес вагомий. Проте рецензована монографія містить дуже вдале доведення можливості індивідуально орієнтованої, спрямованої на розвиток

особистості освіти лише в демократичному суспільстві, коли повсюдне забезпечення для людини освітніх можливостей є головним завданням влади.

Розвиток особистості в процесі освіти завжди спрямований в майбутнє і вимагає визначення можливого для здійснення. Ця проблема також знайшла висвітлення в праці С. Черепанової. Аналізуючи творчість філософів постне-класичної доби, вона знаходить можливість застосування їхніх знахідок для обґрунтування модальності можливого в освіті як поля невизначеності, що породжує творчість, центр якої — людина (с. 180). Культура ж постає як світ потенційної гуманітарності, що імпліцитно присутня в бутті Всесвіту, але оприявнюється через людську діяльність та інтенції до краси. Результатом цієї діяльності є наближення до цілісності людини. У напрямку до цілісності розгортається універсальність людини і культури в поліфонію можливого як сутності.

Стратегічно філософія освіти Світлани Черепанової розгортається в гуманітарному просторі національного буття. Причому освіта — один із способів національного буття і розуміється як диференціація та інтеграція освітніх цілей в широкому спектрі полілогічного існування нації за сучасних глобалізаційно-інформаційних реалій.

Авторка аналізує український культурний простір через порівняння східної та західної моделей світосприйняття (західна — екстравертна, східна — інтровертна). Безумовно, доцільним можна вважати твердження дослідниці, згідно з яким необхідно синтезувати обидві моделі, оскільки сучасна гуманітарія орієнтована на цінності сприйняття Іншого саме як «Іншого», на усвідомлення цінності несхожості та унікальності. Такий підхід виявляє широкі можливості реформування української освіти в сенсі культурної практики, оскільки дає змогу переорієнтувати її у майбутнє водночас і нації, і світу.

Зорієнтованість на майбутнє вирізняє авторську модель філософствування Світлани Черепанової. Завдяки цьому її філософія освіти набуває важливого практичного значення і постає методологією теорії освіти, яка, в свою чергу, органічно повинна бути реалізована в освітню практику. Крім того, монографія містить безпосередні практичні поради з реформування українського освітнього простору. Дуже важливе теоретичне обґрунтування єдності науки й освіти, коли метою освіти постає не набуття знань, а навчання запитуванню як способу осягнення дійсності, що має сприяти становленню людської особистості, самоусвідомлення нею власного місця в історії, природі, культурі. Спосіб викладення характеризує внутрішня логіка, залучення великої кількості джерел, при цьому жодній з філософських парадигм не надається беззаперечної переваги, натомість створюється простір співіснування всіх можливих точок зору.

Таким чином, слід визнати, що нове дослідження Світлани Черепанової стало помітним явищем в галузі філософії освіти, сполучаючи в собі теоретичну

глибину з практичною значущістю отриманих результатів. Цю монографію безумовно можна віднести до наукових праць новаторського типу, оскільки вперше до філософії освіти застосовано чи не весь спектр методологічних засобів сучасної філософії.

Анатолій Федь, Наталія Шалашна. Мироззренческо-гуманитарное измерение философии образования (рецензия на монографию С. Черепановой).

В монографії С. Черепановой в аспекте формування нової освітньої парадигми отстаивается гуманитарно-культуротворческая стратегия философии образования, поднимаются вопросы самоорганизации человека как субъекта культуры. Раскрывается онтологическое измерение философии образования как философии человека. Рассматриваются концепты гуманитарного пространства культуры и родового самопознания, искусства как способа гармонизации человеческого бытия и гуманитарный стиль мышления. Анализируется украинское культурное пространство через сравнение восточной и западной моделей мировосприятия. Такой подход выявляет широкие возможности реформирования украинского образования как культурной практики, поскольку дает возможность сориентировать ее в будущее нации и мира.

Ключевые слова: гуманитарно-культуротворческая стратегия, философия образования, субъект культуры, синергетическая методология образования, образование как система, гуманитарное пространство культуры, родовое самопознание, универсальность человека.

Anatoliy Fed, Nataliya Shalashna. Worldview and Humanitarian Dimension of Philosophy of Education (Review on S. Cherepanova's Monograph).

It is shown that S. Cherepanova's monograph is devoted to analysis of the humanitarian and cultural-creative strategy of philosophy of education in the term of the new education paradigm; the questions of self-organization of person as a subject of culture are raised. The ontological dimension of philosophy of education as a philosophy of human is examined. The concepts of humanitarian space and the family self-cognition, the art as a way of the human being's harmonization and the humanitarian style of thinking are reviewed. Ukrainian cultural space is analyzed by comparing the eastern and western models of world's perception. Such approach reveals the opportunities of reforming Ukrainian education as a cultural practice, as it gives the opportunity to orient it to the future of the nation and the world.

Keywords: humanitarian and cultural-creative strategy, philosophy of education, the subject of culture, the synergetic methodology of education, education as a system, humanitarian space of culture, family self-cognition, universality of man.